

Bérczessy Lajos

Kulturális körrajz

A mögöttünk ballagó esztendő csodálatos kulturális csemegéket adott. A Várkert Bazárban nemrég zárt be egy monstre kiállítás-együttes, (*Új világ született – európai testvérháború 1914–1918*) ezen esztendők vérzivataros időszakának panorámáját mutatta elborzasztó plaszticitással. (Nem mellesleg említendő meg, hogy korábban folyóiratunk is megemlékezett eme eseménysorról!)*

Ha tovább nézzük a kulturális palettát (természetesen a teljesség igénye nélkül) Székesfehérváron a gyönyörűen fölújított Szent István Király Múzeumban *A királyok és szentek az Árpádok kora* nyűgözte le a látogatókat. Ilyen átfogó és hazánk legdicsőbb korszakát megelevenítő kiállítás-együttes még nem volt bemutatva. Ezer tárgyi emlék volt látható, melyek a világ legnevesebb múzeumaiból, többek között Párizsból és a Vatikánból érkeztek a Királyok Városába. Aki csak tehette elzarádokolt, hogy a három hónapig nyitva tartó soha vissza nem térő emlékekben gyönyörködjön.

Egerben az Érseki Palota turisztikai és látogatóközpontjában nemcsak az impozánsan fölújított épület termeiben „élvezkedhettek” az odalátogató hazai és külföldi vendégek, hanem egy nem mindennapi kiállítást megtekinthettek a nézelődők, olvasgatók Gárdonyi Gézaról szolt a kamaratárlat. Az író halálnak 100. évfordulója adta az alkalmat, hogy betekinthesünk az író műhelyébe, olvashassuk gondolatait a világ dolgairól. Folyóiratunk, az *Agria* (2022. ősz) külön számot szentelt Gárdonyinak.

A sok kitűnő írás, sok-sok szubjektív elemet is tartalmaz. Minden bizonnal bekerül a magyar irodalom kánonjába. (Ennyi dicséretet megérdemelnek az alkotók, szerkesztők!) *A fővárosban* két – azaz inkább három – tárlat vonzott sok-sok hazai és külföldi látogatót.

A Szépművészeti Múzeumban Hieronymus Bosch rejtélyes világába nyerhetünk betekintést a Menny és pokol közötti tér-idő távlatban. A késő középkor szellemi és vizuális élményvilágai nyernek különleges dimenziót a képeken fantázia alkotta lények mozdulatain. Azért merem ezt írni, mert szó szerint megmozdultak a képek alakjai.

A Földi gyönyörök kertje triptichonból a *Pokol* szárny leírhatatlan hatását. Ki más tehette ezt a csodát velünk, mint az Oscar-díjas animációs rendező Rófusz Ferenc!

Annyit a méltán világhírű alkotóról – fájdalom, az Oscar-díj átvételére a Ká-

---

* *Agria* 2016. ősz. *Császármorzsa* (A Nagy Háború emlékezete)

dár-kori kulturális kormányzat nem engedte el... – hogy Kossuth-díjas, a Nemzet Művésze, a Magyar Szent István rend kitüntetettje. Méltán!

S hogy olvasóink se maradjanak le a vizuális élményről ideírom a megnézhetőségét a Bosch-adaptációnak: <https://www.youtube.com/watch?v=mm1totC01eg>
Káprázatos.

Minden kiállítás, fővárosi, vidéki a legmagasabb nívón szolgálja ki a múzeumlátogatókat. A tárgyak, képek aláírása, a megvilágítás, a magyarázat (minimum egy világnyelven is!) teszi élvezhetővé a bemutatott anyagot. Kiváló rendezők, muzeológusok és a kiterjedt nemzetközi kapcsolatok tükrözik azt a munkát melyet pénzzel szinte ki sem lehet fejezni! Ezért *is* népszerűek a külföldiek előtt is a magyar múzeumok.

Még a Szépművészetinél maradván nem mehetünk el egy világhírű képzőművész alkotásait bemutató tárlat mellett sem, mégpedig Henri Matisse *A gondolatok színe* című reprezentatív tárlat megemlézése nélkül.

A több, mint 100 művet bemutató remekművekre épülő első magyarországi bemutatkozás lérejöttét a párizsi Centre Pompidou – Musée national d'art moderne segítette. A részletes tárlatvezetés, művészeti korszakok bemutatása helyett a művész pár gondolatával idézzük föl ars poeticáját: „Minden új képnek egyedi dolognak kell lennie, születésnek, amely egy új alakot hoz a világra az emberi lelkeken keresztül. A művésznak minden energiájára, őszinteségére és a lehető legnagyobb szerénységre van szüksége ahhoz, hogy munkája során meg tudjon szabadulni azoktól a régi kliséktől, melyek oly könnyedén a kezére állnak.”

A harmadik kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában volt látható: *Art deco Budapest Plakátok, tárgyak, terek (1925–1938)* címmel. Ugyanezen címmel jelent meg a kiállítással egyidőben egy csodálatos kiállítási katalógus is nemcsak magyar, hanem angol nyelven is. A reprezentatív kiadvány igencsak elfogadható áron volt hozzáférhető a látogató közönségnek. Fölsorolni is hosszú lenne ki mindenki működött közre a kiállítás megrendezésénél, a kiadvány megszületésénél. Kiváló tanulmányok sora ad eligazítást az egyes tematizált témakörökhöz. Remek munka volt, köszönet érte!

Az első világháborút követő korszak igencsak hektikus volt. Nem hagyhatjuk ki a trianoni óriási terület- és érveszteséget. A nemzet talpra állt. A gazdaság alapját a pénzügyi konszolidáció követte a korona után jött a jó, értékálló pengő. A négy évvel későbbi, gazdasági világválság (1929–33) természetesen nyomot hagyott a magyar gazdaságban is.

Mi most a fent említett 13 év vetületébe próbálunk betekintést nyerni, mégpedig a kultúra, a társadalmi vonulatok tükrében. A korszak nagy találmányai beépültek a mindennapokba, sorrend és teljesség nélkül a rádiózás elterjedése, a kerékpár az autó használata, a hangrögzítés, a kép álló és mozgó változata és a villamossághoz kapcsolódó sok-sok újdonság.

Mindezek megváltoztatták a hétköznapokat, elérhetőek és elérhetetlenek lettek, státuszszimbólumokká váltak unikalizálódtak és popularizálódtak. A szecesszió

generális stílusirányzatát követte az art deco. Maga a kifejezés a francia *art décoratif* (díszítőművészet) rövidítése.

Jóllehet még az első világháború előtt megszületett, de igazi elterjedése a béke-időszakra tehető. Iparművészeti irányzatnak indult, de jobban elterjedt, forma, ízlés- és érzésvilágával, mint a már említett (nálunk) szecesszióknak nevezett „elválás” az előzőektől.

Jobb összefoglalót, mint a katalógus-ajánlói szerkesztettek nehéz lenne találni idézem: „A kiállítás különleges plakátokat, bútorokat, öltözékeket, filmeket, városi tereket bemutatva nyújt átfogó képet a két világháború közötti korszak jellegzetes vizuális kultúrájáról. A tárlat középpontjában a magyar art deco művészet, kiemelten a plakátművészet és a modern nagyvárosi élet áll.”

Száz évvel ezelőtt a húszas évek második felében féktelen vágy jelent meg az élet élvezete iránt, s az ezzel járó csillogás, az olykor dekadenciába átcsapó mohó életvágy volt az egyik meghatározó eleme az art deco ízlésvilágának. Ebben a művészetben sokféle inspiráció keveredett az avantgárd képzőművészet eredményei, a szecessziós stilizálás, a történeti stílusok idézetei, valamint a népművészet, az egzotikus kultúrák vagy éppen az az ókori Egyiptom művészetének újrafelfedezése, és nem utolsósorban a film és a mozi.

Ezen időszak modern plakátjai formálták elsőként képpé a kor új jelenségeit, az új nőideált, a moerd divatot, a sport és az egészség kultuszát, a technikai újdonságokat, valamint a szórakozás olyan új formáit, mint például a mozik, jazzkoncertek, mulatók, revük.

A kiállításon mintegy 130 plakát, valamint számos plakátterv látható a kor leg-fontosabb tervezőitől, úgymint Berény Róbert, Bottlik József, Irsai István, Kozma Lajos, Lukács Kató, Mallász Gitta és Réz Diamant Tibor.

A témáról eddig még nem született ilyen átfogó kiállítás, amely ennyire komplex módon mutatná be a két világháború közötti, metropolisszá nőtt Budapest világát. A plakátok mellett folyóiratok, reklámok, könyvek, képes magazinok illusztrációi, illetve iparművészeti tárgyak, bútorok, kerámia –és üvegművek, ruhák, cipők, kiegészítők, kották, jelmeztervek, bútortervek, építészeti rajzok is szerepelnek a tárlaton.”

E korban élte virágkorát a bútorgyártás máig is szép darabokkal büszkélkedő, Michael Thonet nevéhez fűződő számos hasznos és ízléses alkalmatosságok sokasága. A „hajlított fa” alapokon szinte minden elkészíthető. Csak úgy zárójelben jegyzem meg, hogy Balatonfüreden a Jókai-villában, komplett gyereksarok van thonet, gyerekleptékű bútorokkal berendezve. (Hozzáátve, hogy a nagy írónak nem is volt leszármazottja...)

Ez a hajlítási technológia aztán előrevetítette a későbbi csőbútorok korszakát. Ízlés dolga. Szó volt divatról, ismerkedjünk meg egy nagyszerű *divat* meghatározással, Gadamer, Hans-Georg leírásában: a társadalom, a kulturális élet szellemi

árnyalatait, művészeti irányzatokat, a tömegkultúra jelenségeit, a mindennapi életet és a tárgyak külső formáit, a viselkedés, az öltözködés módját irányító, befolyásoló és időszakonként, koronként változó szokásrend. Társadalmi, kulturális szabályozó és közvetítő rendszer, az azonosulás és különbözőzés látványos eszköze.

Ökológiai szempontból a tárgyak cserélődésének, szimbolikus elértéktelenedésének felgyorsuló folyamata, mint jelenség vált fontossá. A divat (*mode*) nevében is benne van, hogy változásra képes módról (*modus*) van szó a társasági viselkedés egészén belül. Normája, hogy mindenki így teszi. A divat azt szabályozza, amelyek egyaránt lehetnek így vagy másképp. A divat társadalmi függőséget jelent.**

A sporton, a testkultúrán túl az öltözködés is megváltozott. Már divatba jöttek az „uniszex” ruhadarabok, nem tűnt kirívónak, ha egy hölgy nadrágban, nadrágkosztümben jelent meg. (Hozzáteve, hogy mai korunk üzletasszonyainak dressz-kódjában is hivatalosan szerepel eme öltözeti formula.)

S hogyan lehetett legjobban elterjeszteni az éppen aktuális ruhakölteményeket. Ma már egyszerű a válasz: divatbemutatókon, színes újságlapok hasábjain, kirakatokban már kevésbé, inkább a világháló kínál erre lehetőséget. (Bár hozzáteszem: az Esküvő című ruha- és kellékbemutató ma is sokakat vonz!) Itt is említsünk meg egy érdekességet, hasznosságot, ezzel is gyarapítva kultúrtudásunkat:

„A manöken kifejezés a holland manikin szóból származik, eredetileg a képzőművészek által használt fa modellbábút jelentette, szó sem volt még modellt álló hölgyekről. A magyar nyelvben a manöken jelentése próbakisasszony, mindkét kifejezés használatos volt a hazai divatvilágban. Az első manökenek alkalmazását Charles Frederick Worth szalonjához szokás kötni. Állítólag felesége, Marie volt az első próbakisasszony, akit rendszeresen kiküldött a Longchamp-i lóversenyre, hogy legújabb kollekcióját láthassa az úri közönség. Mint élő reklám, igen jól működött és igazi újdonság is lehetett a 19. században, mivel korábban a ruhákat csak készen, magára igazítva láthatta a kedves vevő, egy jobbra rosszul megvilágított helyiségben. Ugyanakkor sokkal valószínűbb, hogy már korábban is alkalmaztak kisasszonyokat az új ruhák bemutatására. Worth egyszerűen belátta, hogy minél több manöken foglalkoztat a szalonjában, annál több kreációt tud bemutatni.”***

Lehetne e témakört tovább fokozni a marketingkommunikációval vagy ezen belül is a reklámmal – de ez már egy másik opusz része.

Örüljünk, hogy ilyen szép és kultúrgazdag ország népe vagyunk és látogassunk minél több tárlatot, színielőadást, hangversenyt, sporteseményt!

** Gadamer, Hans-Georg filozófus, eszmetörténész. Designökológiai Kislexikon. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

*** <https://mandadb.hu/> 2022-10-26.

A világhírű *Orion*-emléma:

A háromdimenzós absztrakció azt sugározza, hogy „*a hang minden irányba terjed.*” Alkotója Bottlik József tervezőgrafikus (1897. május 5., Budapest – 1984. augusztus 3., Budapest)